

ОБРО КСТЬ
БРАТИК
ПОУЧАНЬЕ
КНИЖНОЕ:
ПАУЕ
ВСАКОМОУ
ХОУСТЬА НОУ БЛАЖЕНИ

НОВИЙ КОДЕКС

ОСВІТА ТА СУСПІЛЬСТВО
ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ
МЕТОДОЛОГІЯ ОСВІТИ
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
ЛІТОПИС
ПЕДАГОГІКА

4

2001 рік

№ 4 '2001 (11)

Видається з 1999 року.

Виходить 6 разів на рік

Реєстраційне свідоцтво:
серія KB № 3749 від 26 березня 1999 року.
Передплатний індекс: 22863

ЗАСНОВНИК:
Харківський національний університет
радіоелектроніки

ВИДАВЕЦЬ:
АТ «Бізнес Інформ»

РЕДАКЦІЯ:

М. Ф. БОНДАРЕНКО
(головний редактор)

О. Г. РИСТЕНКО
(заступник головного редактора)

Л. О. БЕЛОВА
(науковий консультант)

О. П. КОТУХ
(відповідальний редактор)

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:
Україна, 61166 Харків,
просп. Леніна, 14. ХТУРЕ.
тел.(0572)433-053,
тел./ факс.(0572)409-113, 285-374
E-mail: newcollegium@mail.ru

Журнал видається
за сприяння Ради ректорів
Харківського вузівського центру,
за підтримки Головного управління
освіти та науки Харківської обласної
державної адміністрації

НОВИЙ КОЛЕГІУМ

НАУКОВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЖУРНАЛ
ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

В. П. АНДРУЩЕНКО, доктор філософських наук (Київ)
С. Ф. АРТЮХ, доктор технічних наук, професор (Харків)
В. І. АСТАХОВА, доктор історичних наук, професор (Харків)
В. С. БАКІРОВ, доктор соціологічних наук, професор (Харків)
О. М. БАНДУРКА, доктор юридичних наук, професор (Харків)
Л. О. БЕЛОВА, кандидат технічних наук, доцент (Харків)
М. С. БОЛОТСЬКИХ, доктор технічних наук, професор (Харків)
М. Ф. БОНДАРЕНКО, доктор технічних наук, професор (Харків)
В. Я. ДАНИЛЕНКО, кандидат мистецтвознавства, професор (Харків)
В. І. ЄВДОКИМОВ, доктор педагогічних наук, професор (Харків)
М. Д. ЄВТУШЕНКО, кандидат біологічних наук, доцент (Харків)
С. С. ІВАНЮК, кандидат філологічних наук, доцент (Київ)
І. О. КОВАЛЬОВ, кандидат технічних наук, професор (Суми)
В. І. ЛОЗОВА, доктор педагогічних наук, професор (Харків)
Д. І. МАЗОРЕНКО, кандидат технічних наук, професор (Харків)
М. О. ОЛІЙНИК, професор (Харків)
О. Г. ОНИЩЕНКО, доктор технічних наук, професор (Полтава)
М. К. ПОДБЕРЕЗЬСЬКИЙ, доктор педагогічних наук, професор (Харків)
В. С. ПОНОМАРЕНКО, доктор економічних наук (Харків)
І. Ф. ПРОКОПЕНКО, доктор педагогічних наук, професор (Харків)
В. О. РОСОХА, кандидат психологічних наук (Харків)
М. І. СЕНЧЕНКО, доктор технічних наук, професор (Київ)
О. Л. СИДОРЕНКО, доктор соціологічних наук, професор (Харків)
Ю. В. СОБОЛЄВ, доктор технічних наук, професор (Харків)
В. Я. ТАЦІЙ, доктор юридичних наук, професор (Харків)
Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, доктор технічних наук, професор (Харків)
В. О. ТОЛОК, доктор технічних наук, професор (Запоріжжя)
О. В. ТРЕТЯК, доктор фізико-математичних наук, професор (Київ)
Г. В. ТРОЦКО, доктор педагогічних наук, професор (Харків)
А. М. ТУГАЙ, кандидат технічних наук, професор (Київ)
А. М. ТУРЕНКО, доктор технічних наук, професор (Харків)
А. Я. ЦИГАНЕНКО, кандидат медичних наук, професор (Харків)
О. І. ЧЕРЕВКО, доктор технічних наук, професор (Харків)
В. П. ЧЕРНИХ, доктор фармацевтичних наук, професор (Харків)
М. І. ЧОРНОВОЛ, доктор технічних наук, професор (Кіровоград)
В. М. ШЕЙКО, кандидат історичних наук, професор (Харків)
Л. М. ШУТЕНКО, кандидат технічних наук, професор (Харків)

Освіта та суспільство

Корсак К. Педагогіка ХХІ століття: проблеми і перспективи	3
Суховірський Б. Мікроекономіка популізму	8

Харківському державному педагогічному університету ім. Г.С.Сковороди – 190 років

На зламі століть	10
Прокopenко І. Національна доктрина – програма модернізації освіти в Україні	15
Єфімець О. Григорій Сковорода – філософ-просвітник і гуманіст	18
Подберезський М., Гриньова В. Професійна підготовка майбутнього вчителя	20
Яковлева А. Тести – ефективна форма контролю знань	23
Троцько Г. Роль особистісно-орієнтованого виховання в підготовці майбутніх учителів до виховної діяльності в школі	24
Трубавіна І. Родинна педагогіка: як це було	28
Прокopenко А. Сутнісні характеристики соціального управління	31
Скачкова В. Міжнародні контакти.	36
Яресько К. Методологічні основи інтеграції наук	37
Шкодін Л. Навчитися економічно мислити	41
Гадецький М., Хлебнікова Т. Післядипломна освіта педагогів – нагальна потреба часу	43
Євдокимов В., Раков С. Педагогічний потенціал MultiMedia-технологій (MultiMedia-лекція)	45
Стасевський С. Мова допомогла вижити нам як нації	51
Ломакович С. Роль правопису в нормуванні української літературної мови	53
Горзій Т., Зоря В. Імена: Христофор Роммель та Іван Наумов	59

Інформація

Анотації	62
Відомості про авторів	65
Внимание авторов	66

Мова видання - українська, російська, англійська.	Привикористанні матеріалів журналу посилання на «НК» обов'язкові.	Умов. друк. арк. 8,4. Облік-вид. арк. 7,8. Тираж 1000 прим. Ціна договірна.
ХУДОЖНИК ОБКЛАДИНКИ О. А. Дербілова	Точка зору редакції може не співпадати з точкою зору авторів.	Частина тиражу розповсюд- жується безкоштовно.
КОМП'ЮТЕРНА ВЕРСТКА О. А. Дрокін	Відповідальність за інформацію в рекламі несуть рекламодавці.	
РЕДАКТОР А. М. Невежина	Формат 84x108/8. Папір офсетний. Друк офсетний.	© Харківський національний університет радіоелектроніки, 2001 © «Новий Колегіум», 2001

Сутнісні характеристики соціального управління

На прикладах функціонування системи освіти

Аспектний аналіз поняття “управління” дозволяє розглянути його з різних боків. Філософи дають загальне визначення управління як функції організованих систем різної фізичної природи [1, с. 496]. Управління забезпечує збереження їхньої структури, підтримання режиму діяльності, реалізацію мети і завдань. Кібернетики підкреслюють цілеспрямований характер управління, його зв'язок з організацією: “Управління – це така організація того чи іншого процесу, яка забезпечує досягнення наперед визначеної мети” [2, с.196]. Технічна кібернетика вивчає проблему управління в технічних системах; завдяки управлінню забезпечуються такі характеристики об'єкта, як оптимальність і адаптивність.

Соціологи вивчають управління в соціальних системах. Функцію соціального управління вони вбачають у “забезпеченні реалізації потреб розвитку суспільства та його підсистем” [3, с. 420]. Вони розглядають соціальне управління як цілеспрямований вплив на суспільство для його впорядкування, збереження, подальшого розвитку. Вказані процеси відбуваються завдяки діяльності людей. Зв'язок управління і діяльності визначено у Новому тлумачному словнику української мови: “*Управляти* – 1. Спрямувати діяльність, роботу кого-, чого-небудь: бути на чолі когось, чогось: керувати. 2. Спрямувати хід якогось процесу, впливати на розвиток, стан чого-небудь” [4, с.642].

А. А. Атаєвим підкреслено багатозначність поняття “управління” як:

- ❖ функції: управління – це “особливий вид праці” (К. Маркс);
- ❖ процесу: управління – це процес індивідуальної або колективної людської діяльності;
- ❖ абстрактного поняття: управління – це свідомо і цілеспрямована дія на процеси у сферах людської діяльності.

Стосовно до тієї сфери, що розглядається, управління здійснюється в різних видах діяльності; по відношенню до них слід визначити мету і задачі управління, його організацію [5]. Автор підкреслює, що існує принаймні дві основні функції управління: управління як діяльність людини і як вплив на діяльність індивіда, групи, суспільства. З приводу

цього ж психолог Л. С. Рубінштейн зазначає, що “Я” припускає певну діяльність і навпаки діяльність, яка є керованою, передбачає наявність суб'єкта цієї діяльності [6, с.334]. Отже, існує суб'єкт і об'єкт управління. Об'єкт управління – це те, на що спрямовано дію суб'єкта. Об'єкт і суб'єкт, що знаходяться у взаємозв'язку, утворюють систему управління. Якщо у цій системі існує лише прямий зв'язок між суб'єктом і об'єктом, система йменується розімкненою. При наявності прямого і зворотного зв'язків система є замкненою. Між суб'єктом і об'єктом соціального управління прямий зв'язок може бути реалізований через директиву, розпорядження, наказ, а зворотний – через інформацію про виконання, звіт, доповідь, розповідь тощо. Крім управління, об'єкт і суб'єкт мають властивості самоуправління. Ефективність системи управління підвищується, якщо вона є замкненою, а об'єкт і суб'єкт мають властивості самоуправління.

Зміст управління полягає у формуванні критеріїв оптимальності, відповідних їм показників на основі моделі об'єкта управління. Це є підґрунтям для визначення системи протиріч, що виникають у процесі функціонування об'єкта, проблем, шляхів, методів, засобів їх вирішення для досягнення необхідної якості тих процесів, що відбуваються в об'єкті управління. Об'єкт і суб'єкт соціального управління мають тенденцію до самовдосконалення, тому що:

- ❖ має місце поступовий розвиток суспільства, його вдосконалення;
- ❖ вдосконалюються відносини між суб'єктом і об'єктом;
- ❖ вдосконалюються методи, форми, засоби саморозвитку як об'єкта, так і суб'єкта.

Характеризуючи особливості змісту соціального управління, слід зазначити, що:

- ❖ головним критерієм у взаємостосунках суб'єкта і об'єкта управління має бути постійне врахування інтересів, потреб, можливостей, ідеалів людей у різних сферах суспільної діяльності – економічній, культурній, соціальній тощо;

❖ оперування моделлю об'єкта управління дозволяє визначити шляхи досягнення управлінських рішень, здійснити такий процес взаємодії, коли суб'єкт

сформулював мету, а об'єкт має всі можливості для її реалізації, в тому числі, бажання виконувати рішення.

Необхідність управління визначається наявністю протиріч між реальними і бажаними характеристиками об'єкта управління. У відповідності із діючим протиріччям виникає проблема, яка має бути вирішеною за допомогою управління. Управлінська діяльність починається з цілепокладання -- визначення мети. Мета формулюється відповідно до об'єкта управління тієї сторони об'єкта, на яку буде спрямоване управління, критеріїв функціонування об'єкта, обмежень. Мета описує бажаний результат процесу управління – стан об'єкта, його характеристики тощо. Серед характеристик є такі, що відображають статику об'єкта (кінцевий результат), інші відображають динаміку (значення параметрів об'єкта при переході із одного стану до іншого, час переходу тощо). Для цього деякі параметри обмежено їхніми максимальними або мінімальними значеннями, час – також обмежується.

Визначаючи мету процесу управління, О.М. Бандурка зазначає, що "...метою управління є заделегідь визначений, запрограмований стан системи, досягнення якого в процесі управління дозволяє вирішити проблему" [7, с.15]. Аналіз наведеного визначення показує, що:

- ❖ в ньому встановлено зв'язок між проблемою, що виникає при функціонуванні об'єкта, процесом управління, за допомогою якого дана проблема вирішується (усувається протиріччя), заделегідь визначеним кінцевим станом об'єкта управління;

- ❖ мета відображає лише статику процесу управління і не відображає його динаміку.

Загальноприйнято, що завдання уточнюють мету, тобто має місце декомпозиція мети на окремі завдання. О. М. Бандурка пише: "Під завданням слід розуміти реальні, конкретні питання, які потрібно вирішувати для досягнення мети [7, с.16]. Але між формулюванням завдань і метою в соціальному управлінні існують важливі етапи: визначення концептуальної ідеї, положень концепції, основного припущення і часткових. За тлумачним словником, ідея – це погляд, міркування, думка про ще-небудь, міркування з приводу чогось [4, с.180]; концепт – формулювання, загальне поняття, думка [4, с.321].

Концептуальна ідея відрізняється більшою визначеністю, спрямованістю на об'єкт. Концептуальна ідея є основою створення концепції – системи положень, спрямованих на вирішення поставленої проблеми (концепція – система поглядів на будь-яке явище, система доказів [4, с. 321]). Можна стверджувати, що подальша наукова розробка мети здійснюється за допомогою ідеї, концепції, які, в свою чергу, конк-

ретизуються у завданнях. "Завдання – визначений, запланований для виконання обсяг роботи" [4, с.46].

Важливо, щоб завдання були між собою взаємопов'язаними, відображали той бік об'єкта, на який спрямоване управління, охоплювали статику й динаміку об'єкта. Отже, сукупність завдань повинна бути системою. Соціальні філософи стверджують, що "розгляд суспільства у статиці, тобто з точки зору його організації, структури обов'язково має бути доповненим аналізом його динаміки, змінювання, розвитку" [8,с.79].

У соціальній філософії визначено роль і місце управлінської діяльності людини. Відповідно до основних елементів соціальної дії виділено сфери суспільної діяльності: матеріальна, духовна, управлінська, гуманітарна. Специфічним завданням управлінської сфери (концептуальна ідея!) є підтримання зв'язків між людьми, регулювання їхньої діяльності і суспільних відносин. Даний тип діяльності розподіляється на такі види:

- ❖ управління людьми із застосуванням різних способів, засобів;

- ❖ управління речами;

- ❖ політична діяльність.

Легко перевірити, що вказана модель управлінської діяльності "працює" на рівні держави, а також окремого соціального інституту, наприклад вищого навчального закладу.

Аналіз показує, що всі сфери суспільної діяльності: матеріальна, духовна, управлінська, гуманітарна – тісно пов'язані між собою. Їхня інтеграція створює передумови для життєдіяльності людини. Соціальна філософія стверджує: "Створення передумов для життя, відтворення активності людей складає зміст четвертого виду суспільної діяльності – соціальної діяльності..., або діяльності з обслуговування людей. Це діяльність лікаря, вчителя, артиста, робітника сфери обслуговування" [8, с. 77]. На нашу думку, кожна сфера суспільної діяльності забезпечує той чи інший бік життєдіяльності людини: вчитель – навчає, лікар – лікує тощо. Кожна сфера по-своєму є важливою і для розвитку суспільства. Сучасна соціальна філософія виділяє чотири основні якості суспільства як цілісності: самодіяльність, самоорганізація, саморозвиток, самодостатність. Три перші якості має кожна з чотирьох сфер діяльності, четверта – самодостатність – притаманна лише суспільству: "Тільки сукупність усіх видів діяльності, всі взаємопов'язані соціальні групи та їхні інституції створюють суспільство як цілісний об'єкт – самодостатню соціальну систему – продукт спільної діяльності людей, що можуть власними зусиллями створити необхідні умови існування" [9, с. 78]. Якщо взяти для прикладу систему освіти, можна стверджувати, що вона має якості самодіяльності, самоорганізації, саморозвитку. Але

система освіти не могла б вижити без підтримки суспільства, людей: правової, матеріальної, духовної.

Все суспільство і кожний його елемент є складними об'єктами зі своїми структурами і функціями. Структури як сукупності елементів і зв'язків відображають сталість систем, їхню стабільність. Але системи у суспільстві постійно змінюються: з'являються нові функції, нові зв'язки; старі – відмирають. Факт постійних змін у природі і суспільстві філософи помітили давно. Гегель створив найбільш повне і глибоке вчення про розвиток – діалектику: розвиток виступає всезагальною властивістю буття [9].

Дослідження проблем розвитку суспільства вчені здійснюють у межах філософії (соціальної філософії), культурології, психології (соціальної психології), кібернетики, соціології та ін., широко використовуючи такі терміни, як процес, функціонування, розвиток, фактори розвитку тощо.

Термін "процес" використовується в соціології, філософії, культурології, педагогіці, психології, кібернетичній, технічних науках. Українській тлумачний словник дає таке визначення: "Процес – це послідовна зміна станів або явищ, яка відбувається закономірним порядком; сукупність послідовних дій, засобів, спрямованих на досягнення певного наслідку" [4, с. 829]. В освітніх системах мають місце процеси навчання, виховання, розвитку тощо. Всі вони здійснюються відповідно із законами та закономірностями цієї сфери. Дані процеси є процесами управління, тому кібернетичні закони також описують вказані процеси. Друга частина наведеного визначення пов'язана з описом процесу, який здійснюється за станами (технологія). Отже, дане визначення охоплює й поняття процесу як такого, і його опис.

Процес є результатом певної зміни – переходу, перетворення, заміни тощо. Класифікації процесів у соціології здійснено за різними основами:

- ❖ за кількістю людей, охоплених процесом: одна людина – процеси самоосвіти, самонавчання, самовиховання; двоє людей – співробітництво, співуправління, співтворчість, навчання, виховання тощо; троє і більше: навчання, виховання, співробітництво, співтворчість;

- ❖ за наявністю симетрії – парні процеси: інтеграція і диференціація; адаптація і дезадаптація, стабільність і плинність, прогрес – регрес тощо;

- ❖ за результатом – функціонування (відтворення стану об'єкта) і розвиток (перехід об'єкта до якісно нового стану).

Між поняттями "зміна" і "розвиток" існує тісний взаємозв'язок "Зміна" – більш широке поняття, ніж розвиток. Його можна розглядати як родове поняття щодо розвитку. Розвиток – це зміна, що "виникає,

коли поступові кількісні зміни приводять до глибоких, необоротних якісних зрушень, що проявляються у збагаченні і диференціації елементів суспільних структур і відношень між ними" [8, с. 79].

Прогрес – це один із різновидів процесу розвитку об'єкта, коли зростає рівень його адаптації за рахунок ускладнення структури і появи нових функцій. Регрес – процес зменшення можливості до саморозвитку, спрощення структури, зменшення кількості і значимості функцій. Регрес може спричинити повне руйнування об'єкта.

У системі освіти України в останні роки пройшли великі зміни, до яких слід віднести перехід до 12-річного терміну загальної середньої освіти, введення 12-бальної системи оцінювання тощо. Очікується, що ці зміни приведуть до розвитку системи освіти в цілому. Процеси, що проходять зараз у системі освіти, є управляємими на різних рівнях: державному, галузевому, регіональному тощо. Сутність освітніх процесів є реформаторською. Соціальна філософія називає реформаторським такий процес, який охоплює деякі обмежені спільності, діє в межах усталеного соціального порядку. Цей рух намагається здійснити зміни через покращення законодавства, введення в дію нових постанов, програм тощо. Прикладами реформаторських рухів є освітні, професійні, пацифістські, національні тощо. "Незважаючи на свій мирний, легальний характер, реформаторські рухи можуть поступово приводити до глибоких суспільних змін" [8, с. 83]. Система освіти України зараз знаходиться на етапі свого реформування. Однією з головних причин виступає той факт, що держава стала самостійною. Виникла потреба сформувати покоління всебічно розвинутих, свідомих громадян, гідних цієї високої місії і здатних здійснити її [10, с. 3]. Наголошувалось на тому, що ця програма не є галузевою: "Вона є програмою державною, бо здійснення її вимагає уваги та зусиль усіх ланок влади – законодавчої та виконавчої, центральної та місцевої, – усіх державних підприємств та установ" [10, с. 3]. Програму "Освіта" слід вважати засобом державного управління освітою.

Соціальні філософи вважають, що розгляд суспільства з точки зору його змінювання і розвитку включає такі основні аспекти [8, с. 80]:

- ❖ спрямованість змін, що відбуваються у суспільстві;
- ❖ джерела або фактори розвитку;
- ❖ форми, за якими здійснюється розвиток.

Зміни в системі освіти, її докорінне реформування "мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, національного відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні" [10, с. 5].

Аналіз показує, що зміни в системі освіти є цілеспрямованими, постійними, систематичними. Як було вказано вище, метою реформування освіти є досягнення всебічного розвитку особистості громадянина суверенної держави. Постійний і систематичний характер змін ґрунтується на тому, що Програму заплановано на досить тривалий проміжок часу, вона повинна стати основою освітньої політики у ХХІ столітті: "Головна мета Програми – визначення стратегії розвитку освіти в Україні на найближчі роки та перспективу ХХІ століття, створення життєздатної системи безперервного навчання і виховання для досягнення високих освітніх рівнів, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації" [10, с. 5-6].

Розробники Програми стоять на позиціях філософського детермінізму, який враховує можливість систематичних цілеспрямованих змін у суспільстві (Г. Гегель, К. Маркс), причому ці зміни мають переважно прогресивний характер. Вони викликають збагачення соціальної структури системи освіти, посилення зв'язків між людьми, збагачення духовного потенціалу людей, розвиток науки, техніки, поширення можливостей задоволення різноманітних потреб в освітній галузі.

Важливим є питання про причини змін, що відбуваються в освіті. У соціальній психології висловлювалися різні точки зору щодо причин якісних змін у суспільстві:

- ❖ зміни природних основ соціального життя (Ш. Монтеск'є, В. Вернадський, Л. Гумільов, В. Енгельгардт);

- ❖ зміни в економіці, знаряддях праці, організації виробництва (К. Маркс, В. Ленін, У. Ростоу);

- ❖ зміни у культурному житті, в системі духовних цінностей (Г. Гегель, О. Конт, П. Сорокін, О. Мень).

Указані фактори пов'язані між собою: перші два фактори можна віднести до об'єктивних, а третій – суб'єктивний. Відомо, що темпи зростання об'єктивного фактора значно більші, ніж суб'єктивного (фактор–умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища, чинник [4, с. 668]). Об'єктивний і суб'єктивний фактори знаходяться у стані постійної взаємодії: "вказані фактори завжди "працюють" разом, тому що вони втягують собою способи взаємодії людини з оточуючим світом" [11, с. 21].

Суб'єкт-об'єктні відношення у суспільстві не змінюються незмінними. Розвиток об'єктивного фактора веде до ускладнення об'єктів. У наш час створені об'єкти створені руками людей, стають суб'єктами. Вони характеризуються не

тільки технічними параметрами, але й соціальними: надійність, економічність, екологічність, естетичність тощо. Їхнє функціонування змінює соціальні умови життя людей. Розвиток об'єктивного фактора поставив перед світовим співтовариством такі проблеми, які можна вирішити лише спільними зусиллями (в першу чергу – екологічні).

У цих умовах зростає значення суб'єктивного фактора. Процеси інтеграції, притаманні суб'єктивному факторові, тут здійснюються значно повільніше. Виникають протиріччя в різних галузях суспільного розвитку, в тому числі – освіті. В Програмі "Освіта" з приводу цього сказано: "Існуюча в Україні система освіти перебуває в стані, що не задовольняє вимог, що постають перед нею в умовах розбудови української державності, культурного та духовного відродження українського народу. Це виявляється перелусім у невідповідності освіти запитам особистості, суспільним потребам та світовим досягненням людства; у знеціненні соціального престижу освіченості та інтелектуальної діяльності і у спотворенні цілей та функцій освіти; бюрократизації всіх ланок освітньої системи" [10, с. 5]. Аналіз показує, що існуюча система освіти гальмує розвиток суб'єктивного фактора, а саме – існує невідповідність освіти запитам особистості, суспільним потребам і світовим стандартам. Виникає соціальний рух, мета якого – зменшення протиріччя у системі освіти. Характер соціальних рухів визначається їхніми цілями, методами і формами. Соціальний рух у системі освіти є реформаторським: завдання, напрями, основні шляхи реформування освіти об'єднує важлива якість – перспективність в управлінні освітою.

Соціальні процеси виступають об'єктами наукового управління в суспільстві. Наукове управління – це свідоме використання суб'єктом управління особливої форми соціальних відносин – влади, яка впливає на характер і напрям діяльності і поведінки окремих людей, соціальних груп, а також – матеріальних, людських та інтелектуальних ресурсів – для одержання результату, в якому найповніше реалізується мета, що відбиває потреби суспільства на даному етапі цього розвитку.

Підвищення ефективності наукового управління досягається за рахунок єдності суб'єкта й об'єкта управління. Особливо така єдність необхідна на етапі вироблення мети управління. Але в літературі, присвяченій цілепокладанню, ця проблема розглядається частіше за все як суто іманентна прерогатива суб'єкта. Наприклад, у навчальному посібнику за редакцією А. П. Коренева читаємо: "Суб'єкти управління попередньо висувають певні цілі, а потім свідомо прагнуть її досягнення ..." [12, с. 8].

Проблема взаємодії об'єкта та суб'єкта управління при визначенні цілей управління освітою набуває

сьогодні особливої актуальності. Серед основних шляхів реформування освіти – радикальна перебудова управління нею шляхом демократизації, децентралізації, створення регіональних систем управління навчально-виховними закладами” [10, с. 8]. Відомо, що будь-які зміни відбуваються поступово; обов'язково існує так званий “перехідний період”. У технічних системах він досить малий через невелику інерційність таких систем. У системах, де діють колективи людей, перехідний період може бути тривалим. Перехід від тоталітарної до демократичної держави характеризується змінами у світоглядних позиціях людей, що передбачає вміння аналізувати ситуацію в оточуючому середовищі, встановлювати зв'язки між причинами і наслідками, бачити перспективи, приймати обгрунтовані рішення тощо.

Г. В. Єльнікова стверджує, що “випрацюванню таких умов сприяє наскрізно-адаптивна система управління, яка є перехідною формою від командно-адміністративного до демократичного управління освітою...” [13, с. 6]. Концептуальна ідея наскрізно-адаптивної системи управління полягає у тому, що документи, які передаються для виконання, адаптуються на кожному рівні до місцевих умов та особливостей. На вищих щаблях управління розробляються документи, в яких формулюються глобальна ціль та основні завдання розвитку системи освіти. У результаті створюється адаптаційне “дерево цілей” і коригуються цільові функції кожної освітньої підструктури. Процес адаптації відбувається у формі діалогу між суб'єктами та об'єктами управління. В умовах наскрізно-адаптивного управління змінюється сутність діяльності керівника освіти будь-якого рівня.

Основою діяльності виступає концептуальна *модель об'єкта* управління. *Критерієм* є вдосконалення діяльності керівника і створення умов для самоорганізації всіх учасників освітнього процесу. *Характер* управління – стратегічний, рефлексійний. На нашу думку, концептуальна модель об'єкта управління (відділ освіти, школа, клас, вищий навчальний заклад, технікум, професійно-технічне училище, коледж, ліцей, гімназія тощо) описує функціонування відповідного об'єкта в статичній і динамічній, при вирішенні протиріч, які виникли сьогодні і можуть виникнути завтра. Ця модель виступає підґрунтям для організації різних видів управління: стратегічного, перспективного, рефлексивного, наскрізно-адаптивного, оптимального тощо. Вказані види управління дозволяють керівникові освітнього підрозділу створити умови для самоорганізації діяльності учнів, педагогів, спеціалістів тощо. Це дає можливість забезпечити реальність впливу суб'єкта на об'єкт, передбачити шляхи реалізації загальних планів (програм) через індивідуальні, встановити відповідність між суб'єктом і об'єктом стосовно рівня їхньої підготовки, загального розвитку, професіоналізму; сприяти зацікавленості об'єкта управління у досягненні поставленої мети.

Мета об'єкта і суб'єкта управління не завжди співпадає. Різниця полягає у баченні:

- ❖ бажаного стану об'єкта;
- ❖ шляхів досягнення кінцевого результату;
- ❖ необхідних засобів досягнення мети тощо.

Отже, порівнюючи мету об'єкта і суб'єкта, слід розділяти її на складові і здійснювати порівняння відповідних складових. О. М. Бандурка зауважує, що “мета управління з боку суб'єкта і об'єкта управління не завжди співпадає” [7, с. 18]. Здійснюючи порівняння, він розглядає “найбільш ефективне досягнення результату об'єктом” і “бажаний стан об'єкта”, відповідно, з боку суб'єкта і об'єкта. Але розглянуті характеристики не є однорідними.

Таким чином, завдання теорії управління полягають у розробці сутнісних характеристик управління, в обгрунтуванні функцій, принципів, технологій, наукових основ управлінської діяльності, вивченні особливостей прийняття рішень та їхньої реалізації, аналізі наслідків процесу управління.

Висновки

1. Система соціального управління виступає складовою частиною суспільства. Об'єкт і суб'єкт соціального управління мають тенденцію до самовдосконалення, якщо поступово розвивається суспільство, вдосконалюються відносини між суб'єктом і об'єктом, урізноманітнюються форми діяльності і відповідні їм методи, засоби і способи.

2. Зміст управління в системі будь-якої фізичної природи полягає у визначенні й описі критеріїв оптимальності й обмежень. Особливості змісту соціального управління полягають у необхідності постійного врахування інтересів, потреб, можливостей людей у різних сферах суспільної діяльності.

3. Необхідність управління визначається наявністю протиріч між реальними і бажаними характеристиками об'єкта соціального управління в статичній і динамічній. Мета управління формулюється відповідно до об'єкта, тієї сторони об'єкта, на яку буде спрямоване управління, у відповідності із критеріями й обмеженнями. Подальша наукова розробка мети здійснюється за допомогою ідеї, концепції, які потім конкретизуються в завданнях.

4. Спеціальним завданням управлінської сфери діяльності є підтримання зв'язків між учасниками процесу управління, регулювання їхніх відносин і діяльності. Інтеграція всіх сфер суспільної діяльності створює передумови для забезпечення життєдіяльності людей. Система соціального управління має володіти якість самодіяльності, самоорганізації, саморозвитку, а суспільство в цілому – якістю самодостатності.

5. Суспільство і його компоненти є складними системами, що характеризуються структурою і функ-

ціями. Система освіти як компонент суспільства зараз знаходиться у стані свого реформування, основні завдання, напрями, шляхи якого об'єднує важлива якість – перспективність у управлінні освітою.

Б. Управління освітою належить до соціального управління і відповідає зокрема за формування духовної сфери. Сутність управління освітою визначається як перспективний, цілспрямований вплив на всі освітні ланки з метою всебічного гармонійного розвитку людини.

Література

1. *Философский словарь* / Под ред. И. Т. Фролова. М.: Изд-во полит. лит., 1987. 588 с.
2. *Коршунов Ю. М. Математические основы кибернетики: Учеб. пособие.* М.: Энергоатомиздат, 1987. 495 с.
3. *Краткий словарь по социологии* / Под ред. Д. М. Гвишиани, Н. И. Лапина. М.: Политиздат, 1989. 479 с.
4. *Новий тлумачний словник української мови: В 4 т.* Київ: Аконті, 1999. Т. 4. 941 с.

5. *Атаев А. А. Управленческая деятельность: Практика и резервы организации.* М.: Экономика, 1988. 252 с.
6. *Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии.* М.: Наука, 1973. 371 с.
7. *Бандурка О. М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення.* Харків: Основа, 1999. 440 с.
8. *Социальная философия: Учеб. пособие для ВУЗов* / В. Н. Лавриненко, В. П. Ратников и др.; Под ред. проф. В. Н. Лавриненко. М.: Культура и спорт, ЮНИТИ, 1995. 240 с.
9. *Гегель Г. В. Философские истории.* СПб.: Наука, 1993.
10. *Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття).* Київ: Райдуга, 1994. 61 с.
11. *Человек: философские аспекты сознания и деятельности* / Т. И. Адуло, А. И. Антипенко и др.; Под ред. Д. И. Широконова, А. И. Петрущика. Минск: Наука и техника, 1989. 208 с.
12. *Основы управления в органах внутренних дел: Учеб. пособие* / Под ред. А. П. Коренева. М., 1988. 302 с.
13. *Сльникова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні.* Київ: ДАККО, 1999. 303 с.

Андрій Прокopenко

Міжнародні контакти

Університет набуває міжнародного визнання. Про це свідчать різнопланові контакти з багатьма країнами світу: Великою Британією, США, Францією, ФРН, Іспанією, Італією, Австрією, Польщею, Угорщиною, Ізраїлем, Японією, КНР, Іраном, Туреччиною, Йорданією, Білоруссю, Росією, Молдовою тощо. Багато держав цікавляться навчальним закладом, а молодь з Китаю, Ірану, багатьох країн СНД прагне навчатися у вузі, де є всі можливості отримати високий професійний рівень. З'явилася можливість проходити за кордоном наукове та мовне стажування: значна кількість викладачів побували в США, Великій Британії, Франції, Італії, Німеччині, Австрії, КНР, Японії, Польщі тощо. Високий рівень підготовки фахівців в Інституті мов світу університету забезпечується не лише власними зусиллями, але й завдяки залученню до викладання викладачів-носіїв мов з Німеччини, Туреччини, Ірану, Китаю, США.

Кафедри англійської філології та англійської мови співпрацюють з Британською Радою над проектом навчальних програм з англійської мови як іноземної, доценти кафедри працювали в Ланкастерському університеті над завершенням нової типової програми з практичного курсу англійської мови для педагогічних вузів України.

Кафедра романської філології займається розробкою проекту "Темпус" разом з університетами Венеції, Падуї та Гренобля. Кафедра німецької філології працює над проектом відеокурсу з країнознавчої тематики для студентів старших курсів сумісно з університетом Нюрнберга за підтримки Німецької Служби Академічних обмінів.

Останнім часом значно поглибилися контакти з Ізраїльським культурним центром Харкова, за його фінансовою підтримкою у рамках програми Тагліт-2001 було

організовано двотижнєве мовне стажування студентів у Ізраїлі. Відкритий університет Ізраїлю запропонував надавати послуги з дистанційного навчання особам, які емігрували до Ізраїлю, перервавши навчання у вузах України.

Співпраця з Хебейським університетом має вже певні традиції, оскільки наближається 10-та річниця від дня підписання Договору про співробітництво між університетами. Наслідком обміну делегаціями на рівні керівництва в цьому році є проект додатку до Договору, в якому передбачається обмін викладачами китайської та російської мов, стажистами, дослідниками. Мовне стажування у КНР проходять щорічно кращі студенти.

Гранти на наукове стажування в Японії (Інститут японської мови, м. Юрава) від Японського Посольства отримали молоді викладачі кафедри східних мов.

Планується мовне стажування групи студентів факультету української мови та літератури, які вивчають українську та польську мови, у Польщі.

За останній час сквородинівський університет відвідали:

- аташе з культури та науки Посольства Китаю в Україні;
- радник з питань культури та співробітництва Посольства Франції в Україні;

- аташе з питань освіти і культури Посольства ФРН в Україні. Неподалік надійшов лист з посольства Королівства Йорданії в Російській Федерації та Україні, в якому радник з культурних зв'язків цікавиться можливостями навчання в ХДПУ ім. Г. С. Сковороди громадян Йорданії.

Міжнародне спілкування сприяє не тільки вивченню і розповсюдженню духовної спадщини світової культури, але й вільному, повноправному інтегруванню України у світове суспільство.

Валентина Скачкова

Анотації

Аннотации

Корсак К. Педагогіка XXI століття: проблеми і перспективи // Новий Колегіум. 2001. №4. С. 3– 7.

Обґрунтована думка про зниження евристичного значення культурного і, частково, наукового спадку минулого в умовах входження людства у третю – інформаційну – форму суспільства. Вказано, що частина проблем педагогіки (екстрапроблеми) будуть розв'язані лише залученням досягнень інших наук, зокрема молодих точних наук про людину. Запропонований сценарій використання цих досягнень для розширення можливостей педагогіки у XXI ст.

Корсак К. Педагогіка XXI века: проблемы и перспективы // Новый Коллегиум. 2001. №4. С. 3 – 7.

Обоснована мысль о снижении эвристического значения культурного и, частично, научного наследия прошлого в условиях вхождения человечества в третью – информационную – форму общества. Указано, что часть проблем педагогика (экстрапроблемы) будут решены лишь с привлечением достижений других наук, в частности молодых точных наук о человеке. Предложен сценарий использования этих достижений для расширения возможностей педагогика в XXI ст.

Суховірський Б. Мікроекономіка популізму // Новий Колегіум. 2001. №4. С. 8 – 9.

Популістські наміри і дії ще не покращили економічного стану вищої школи, а призводять до зменшення рівня економічної самостійності, і як наслідок, – до зменшення соціальних гарантій учасникам навчального процесу, продекларованих у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті.

Суховирский Б. Микроэкономика популизма // Новый Коллегиум. 2001. №4. С. 8– 9.

Популистские намерения до сих пор не улучшили экономическое положение высшей школы, а при-

водят к снижению уровня экономической самостоятельности, и как следствие, – к уменьшению социальных гарантий участникам образовательного процесса, продекларированных в Национальной доктрине развития образования Украины в XXI веке.

На зламі століть [редакційна ст.] // Новий Колегіум. 2001. №4. С. 10– 14.

Висвітлено історичний шлях Харківського державного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди від утворення в вересні 1811 року до сьогоднішніх часів.

На рубеже столетий [редакционная] // Новый Коллегиум. 2001. №4. С. 10– 14.

Освещен исторический путь Харьковского государственного педагогического университета им. Г. С. Сковороды от создания его в 1811 году до сегодняшнего времени.

Прокопенко І. Національна доктрина – програма модернізації освіти в Україні // Новий Колегіум. 2001. №4. С. 15– 17.

Педагогічна освіта сьогодні – це виховання інтелектуального потенціалу, який дає поштовх Україні рухатися вперед, прогресувати, оновлюватися, піднімати на вищий щабель як економіку, науку та культуру, так і авторитет влади.

Прокопенко И. Национальная доктрина – программа модернизации образования в Украине // Новый Коллегиум. 2001. №4. С. 15 – 17.

Педагогическое образование сегодня – это воспитание интеллектуального потенциала, который дает стимул Украине двигаться вперед, прогрессировать, обновляться, поднимать на более высокий уровень как экономику, науку и культуру, так и авторитет власти.

Ефимець О. Григорій Сковорода – філософ-просвітник і гуманіст // Новий Колегіум. 2001. №4. С. 18 – 19.

Стаття дає загальне уявлення про життя та творчість світового генія, знайомить з його філософською системою та педагогічними ідеями.

Ефимець А. Григорій Сковорода – філософ-просветитель и гуманист // Новый Коллегиум. 2001. №4. С. 18 – 19.

Статья дает общее представление о жизни и творчестве мирового гения, знакомит с его философской системой и педагогическими идеями.

Подберезський М., Гриньова В. Професійна підготовка майбутнього вчителя // Новий Колегіум. 2001. №4. С. 20-23.

Людина культури...Яка вона? В Україні існує нагальна потреба у фахівцях-педагогах, здатних створювати інтелектуальні цінності, внутрішні передумови для розвитку творчої індивідуальності, відроджувати національну культуру і надбання інтелігенції.

Подберезский Н., Гринева В. Профессиональная подготовка будущего учителя // Новый Коллегиум. 2001. №4. С. 20-23.

В Украине существует потребность в специалистах-педагогах, способных создавать интеллектуальные ценности, внутренние условия для развития творческой индивидуальности, возрождать национальную культуру и достояния интеллигенции.

Троцько Г. Роль особистісно-орієнтованого виховання в підготовці майбутніх учителів до виховної діяльності в школі // Новий Колегіум. 2001. №4. С. 24 – 27.

Висвітлено концепцію особистісно-орієнтованого навчання, яка має давню історію і дещо інші назви, за якими стоїть певний погляд на навчання і виховання: гуманістична педагогіка, неопрагматизм, екзистенціалізм, вільне виховання, педагогіка співробітництва.

Троцько А. Роль личностно-ориентированного воспитания в подготовке будущих учителей к воспитательной деятельности в школе // Новый Коллегиум. 2001. №4. С. 24 – 27.

Представлена концепция личностно-ориентированного обучения, которая имеет давнюю историю и известна под другими названиями, за которыми определен взгляд на обучение и воспитание: гуманистическая педагогика, неопрагматизм, экзистенциализм, свободное воспитание, педагогика сотрудничества.

Трубавіна І. Родинна педагогіка: як це було // Новий Колегіум. 2001. №4. С. 28 – 30.

Відомо, що соціально-педагогічна робота з сім'єю сягає своїм корінням в глибоку давнину, має національне підґрунтя і народні традиції.

Трубавина И. Семейная педагогика: как это было // Новый Коллегиум. 2001. №4. С. 28-30.

Известно, что социально-педагогическая работа с семьей имеет глубокие исторические корни и народные традиции.

Прокопенко А. Сутнісні характеристики соціального управління // Новий Колегіум. 2001. №4. С. 31-36.

Сутнісні характеристики соціального управління розглянуто на прикладах функціонування системи освіти.

Прокопенко А. Суцностные характеристики социального управления // Новый Коллегиум. 2001. №4. С. 31 – 36.

Характеристики социального управления рассмотрены на примерах функционирования системы образования.

Яресько К. Методологічні основи інтеграції наук // Новий Колегіум. 2001. №4. С. 37-40.

Проблема інтеграції та диференціації є актуальною для наук, що вивчають соціальні об'єкти та явища. Застосування інтегрованих курсів у вищих педагогічних закладах освіти сприяє формуванню інтегративного мислення майбутніх учителів і викладачів вищої школи.

Яресько Е. Методологические основы интеграции наук // Новый Коллегиум. 2001. №4. С. 37 – 40.

Проблема интеграции и дифференциации актуальна для наук, изучающих социальные объекты и явления. Применение интегрированных курсов в высших учебных заведениях способствует формированию интегративного мышления будущих учителей и преподавателей высшей школы.

Шкодїна Л. Навчитися економічно мислити // Новий Колегіум. 2001. №4. С. 41 – 42.

Поступова зміна пріоритетів у системі економічної освіти вимагає використання перспективних технологій і методів навчання, які забезпечують формування у студентів економічного мислення. Одним з таких методів є кейс-метод.

Шкодїна Л. Научиться мыслить экономически // Новый Коллегиум. 2001. №4. С. 41 – 42.

Смена авторитетов в системе экономического образования предполагает использование перспек-

тивних технологій и методів обучення, которые способствуют формированию у студентов экономического мышления. Одним из таких методов является кейс-метод.

Гадецький М., Хлебнікова Т. Післядипломна освіта педагогів – нагальна потреба часу // Новий Колегіум. 2001. №4. С. 43–44.

Висвітлено досвід роботи інституту післядипломної освіти Харківського державного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди.

Гадецький Н., Хлебнікова Т. Последипломное образование педагогов – насущная потребность времени // Новый Коллегиум. 2001. №4. С. 43 – 44.

Освещен опыт работы института последипломного образования Харьковского государственного педагогического университета им. Г. С. Сковороды.

Евдокимов В., Раков С. Педагогічний потенціал MultiMedia-технологій (MultiMedia-лекція) // Новий Колегіум. 2001. №4. С. 45 – 50.

Стаття присвячена підвищенню ефективності лекції засобами інформаційних технологій, більш конкретно – засобами MultiMedia-технологій.

Евдокимов В., Раков С. Педагогический потенциал MultiMedia-технологий (MultiMedia-лекция) // Новый Коллегиум. 2001. №4. С. 45 – 50.

Статья посвящена повышению эффективности лекции с помощью информационных технологий, конкретно – методами MultiMedia-технологий.

Стасевський С. Мова допомогла вижити нам як нації // Новий Колегіум. 2001. №4. С. 51 – 52.

У Харківському державному педагогічному університеті ім. Г. С. Сковороди до рідної мови завжди

ставилися як до найвищої національної цінності. Стаття присвячена одному з провідних факультетів – факультету української мови та літератури.

Стасевський С. Родной язык помог нам выжить как нации // Новый Коллегиум. 2001. №4. С.51 – 52.

В Харьковском государственном педагогическом университете им. Г. С. Сковороды к родному языку всегда относились как к наивысшей национальной ценности. Статья посвящена одному из ведущих факультетов – факультету украинского языка и литературы.

Ламакович С. Роль правопису в нормуванні української літературної мови // Новий Колегіум. 2001. №4. С. 53 – 58.

Правопис, як і питання української мови взагалі, є і були предметом уваги політиків, усього суспільства. Реформатори українського правопису, обґрунтовуючи доцільність своєї діяльності, апелюють до думки про те, що наявний сьогодні правопис не відповідає вимогам сучасності. Ця думка неодноразово висловлювалася і в наукових публікаціях, і в пресі.

Ламакович С. Роль правописання в нормуванні українського літературного язика // Новий Коллегиум. 2001. №4. С.53 – 58.

Орфография, как и вопросы украинского языка вообще, всегда было в центре внимания политиков, всего общества. Реформаторы украинского правописания, обосновывая целесообразность своей деятельности, апеллируют к мысли о том, что существующая сегодня орфография не отвечает современным требованиям. Эта мысль неоднократно высказывалась и в научных публикациях, и в прессе.

Відомості про авторів

Гадецький Микола Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, директор Інституту післядипломної освіти, Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

Горзій Тетяна Олексіївна – кандидат фізико-математичних наук, доцент, Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

Грицьова Валентина Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

Євдокимов Віктор Іванович – І-й проректор, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України, завідувач кафедри педагогіки початкового навчання та дошкільного виховання, Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

Єфімець Олександр Петрович – кандидат філософських наук, професор, Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

Зоря Валентина Дмитрівна – кандидат фізико-математичних наук, доцент, Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

Корсак Костянтин Віталійович – кандидат фізико-математичних наук, завідувач відділу Інституту вищої освіти АПН України, член-кореспондент МКА, професор МАУП, директор Київського інституту освітньої політики, експерт з проблем освіти МКА і МОН

Ломакович Світлана Володимирівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства, Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

Подберезський Микола Кіндратович – проректор, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри козацької педагогіки, Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

Прокопенко Андрій Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент, Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

Прокопенко Іван Федорович – ректор, доктор педагогічних наук, професор, академік АПН України, Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

Раков Сергій Анатолійович – проректор, кандидат фізико-математичних наук, професор, Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

Скачкова Валентина Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

Стасевський Станіслав Борисович – кандидат філологічних наук, професор, декан факультету української мови та літератури, Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

Суховірський Борис Іванович – кандидат технічних наук, заслужений діяч освіти України, ректор, Чернігівський державний інститут економіки та управління

Троцько Ганна Володимирівна – проректор, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України, завідувач кафедри історії педагогіки та порівняльної педагогіки, Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

Трубавіна Ірина Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

Хлебнікова Таліна Миколаївна – викладач, Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

Шкодїна Любов Григорівна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

Яковлева Антоніна Миколаївна – викладач, Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

Яресько Катерина Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент, Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди